

# Mokytojo ir mokinių bendravimas tikybos pamokoje

Stasė Dzenuškaitė

Lietuvos katechetikos centras

*Straipsnyje, remiantis žymių filosofų ir pedagogų darbais, aptariama bendravimo reikšmė religijos pedagogikoje. Ypač pabrėžiama krikščioniškomis vertybėmis grindžiamo mokytojo ir mokinių bendravimo svarba per tikybos pamokas*

*Pagrindiniai žodžiai: bendravimas, sąveika, krikščioniškas ugdymas, tikybos pamoka*

## Įvadas

Dabar Lietuvos mokyklos reformos iniciatoriai ir jos vykdytojai intensyviai ieško naujesnių, modernesnių, efektyvesnių mokinių dorinio, pilietinio ugdymo būdų, tačiau gyvenimo tikrovė rodo, kad faktinė ugdymo situacija yra grėsminga. Kriminalinė statistika pateikia didėjantį nepilnamečių nusikaltimų skaičių, žiniasklaida vis dažniau skelbia apie mokinių savivžudybes, apie labai grubius ir žiaurius mokinių tarpusavio santykius, nepagarbą mokytojams, tėvams, aplinkiniams. Ne paslaptis, kad mokyklose platinami ir vartojami narkotikai, nemaža amoralaus elgesio faktų.

Ieškant naujų ugdymo būdų vertėtų atsigręžti į amžių išbandytas daugelio pasaulio pedagogų sėkmingai naudotas pedagoginio poveikio priemones ir imtis neformaliai ir kūrybiškai jas taikyti. Viena iš jų – mokytojo ir mokinių bendravimas.

Kadangi pastarąjį dešimtmetį, kai tikybos pamoka buvo gražinta mokyklon, teko bendrauti su tikybos mokytojais, skaityti krikščioniškosios pedagogikos paskaitas, lankyti esamų ir

būsimų katechetų pamokas, konsultuoti, vadovauti tikybos mokymo programų ir vadovėlių rengimui, tai tikybos mokytojo galimybės pozityviai veikti mokinių dvasinę raidą tapo **tyrimo objektu**.

**Tyrimo metodiką** sudarė: literatūros analizė, pamokų stebėjimas, pokalbiai su mokytojais ir mokiniais, nebaigtų rašinių testas, rašiniai ir kt.

Šio **straipsnio tikslas** – aptarti pedagoginio bendravimo galimybes tikybos pamokoje.

## 1. Bendravimo problema pedagogikoje

Nors pedagoginėje literatūroje aptinkame ne vieną mokytojo ir mokinių bendravimo apibūdinimą, tačiau visuotinai pripažįstama, kad pedagoginis bendravimas – organiška ugdytojo ir ugdytinių socialinio psichologinio ryšio sistema, turinti informacinę ir ugdomąją paskirtį. „Bendraujant ne tik kas nors pranešama, parodoma ar nurodoma, bet ir turtinama įgytoji patirtis, ji tikslinama, papildoma, perdirbama, kuriama kažkas nauja: požiūriai, įsitikinimai, santykiai,

nauji charakterio bruožai ar pan. Bendraujant geriau pažįstamas partneris, susidaro sąlygos santykių glaudumui, o šis atveria kanalus abipusei sąveikai“ (L. Jovaiša, 1993, p. 145–146).

Mokytojo ir mokinio, auklėtojo ir auklėtinio bendravimas – sena problema. Antai žymus graikų filosofas Platonas, mokyklos „Akademija“ įsteigėjas, kurdamas valstybės, kaip politinės ir dorovinės institucijos, modelį, kėlė ugdymo tęstinumo būtinumą, akcentuodamas vertybių (moralinių, religinių, politinių, estetinių) perimamumo reikšmę bendraujant senajai ir jaunajai kartoms. Ir šiandien nepaseno Platono reikalavimas, kad auklėjimas ir mokymas būtų grindžiamas žmoniškais ir pagarbiais auklėtojo ir auklėtinių santykiais, abipusiu supratimu, meile. Jis vertino tokius auklėtojus, kurie „dėl savo išminties yra taip mokinių mylimi, jog vos ne ant rankų nešiojami“ (Platonas, 1981, p. 345).

Visų amžių, tautų ir krypčių iškiliausi filosofai ir pedagogai (Aristotelis, K. Biuleris, A. Dystervegas, F. V. Fersteris, J. Herbartas, J. A. Komenskis, J. Korčiakas, M. Montenis, J. H. Pestalocis, Ž. Ž. Ruso, Sokratas, V. Suchomlenskis, R. Tagorė, L. Tolstojus, K. Ušinskis ir kt.) didelį dėmesį skyrė bendravimo problemai, teoriškai pagrįsdami bendravimo su vaikais dėsningumus ir jo apraiškas atskleisdami savo tiesioginėje pedagoginėje veikloje.

Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorija pateikia daug faktų, kurie rodo, kad žinomi mūsų pedagogai ir švietėjai įvairiais aspektais gvildeno pedagoginio bendravimo idėjos realizavimą pedagoginėje veikloje. Nors pedagoginio bendravimo reikšmę pripažino ir Jonas Jablonskis, Marija Pečkauskaitė, Motiejus Gustaitis, Antanas Tatarė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, tačiau reikėtų išskirti pedagogus, kurie bandė ir bando bendravimo problemą pagrįsti

teoriškai, kurių darbuose įtikinamai atskleidžiama ši sąvoka ir reiškinio veiksmingumas.

Visų pirma reikia paminėti Joną Vabalą-Gudaitį, kuris abipusius partnerių santykius vadino sąveika, kurią suprato kaip žmonių visapusiško ugdymosi pamatą. Sąveikos principą J. Vabalas-Gudaitis laikė visos pedagogikos pagrindu. Pedagogas sąveiką aiškino labai plačiai, pareiškdamas, kad „nė vienas žmogus negali gyventi ir išvengti sąveikos su visa savo aplinka, jis apsuptas iš visų pusių begalinės daugybės sąveikos siūlių, kurie jį įtraukia net ir prieš jo norą ir dažnai be jo žinios į sudėtingiausią sąveikos sampyną, ir kiekvienas menkiausias žmogaus darbas, lyg saulės spinduliai, persilaužę per prizmę, grįžta į jį kartais visai nelauktu pavidalu ir net po daugelio metų, o jei ne į jį patį, tai į jo vaikus, nes kiekvienoje sąveikoje glūdi ir atoveikis“ (J. Vabalas-Gudaitis, 1983, p. 106).

Jonas Laužikas, savo darbuose nagrinėjęs Lietuvos pedagogikos ir kultūros istorijos bei teorijos, įvairias mokinių ugdymo problemas, ne kartą yra pastebėjęs, kad mokytojo santykių su mokiniais sugestyvumas visų pirma priklauso ne nuo pedagoginės technikos, o nuo išsiugdytų vidinių asmenybės požymių. Remdamasis gausiais atliktų pedagoginių-psichologinių tyrimų duomenimis, jis, kaip ir J. Vabalas-Gudaitis, priėjo prie išvados, kad „viena pirmųjų pedagoginio paveikimo sąlygų yra sudaryti pozityvią sąveiką tarp auklėtojo ir auklėtinio. Tik teigiamai veikiant pedagogui ir gaunant teigiamą atoveiksmį, mokinio psichikoje gali susidaryti konstrukcinis procesas“ (J. Laužikas, 1965, p. 275).

Ypač reikšmingą vietą bendravimas užima Leono Jovaišos darbuose, kur bendravimas suprantamas kaip auklėtojų ir auklėtinių keitimasis vertybine informacija – žodiniiais ir nežodiniais signalais, realios ir nerealios tikrovės reikšmėmis ir prasmėmis, išgyvenimais, elgesio pa-

tirtimi. Taigi auklėjamojo bendravimo turinys – informacija, o jos pamatas – vidiniai santykiai su informacija (pabraukta mano – S. D.). Ne viename darbe mokslininkas, siekdamas, mano požiūriu, bendravimui suteikti intymumo (asmeniškumo, artimumo) pobūdį, vadina jį „susitikimu“. Pedagoginio susitikimo sandaroje ypatingą vietą skiria tarpasmeniniams santykiams. „Vien formalūs (dalykiniai, oficialūs) santykiai niekada nepatenkino pedagoginių poreikių. Mokiniai ieško neformalių, betarpiškų santykių, tokių, kurie susiklosto site moje aš-tu. Įspūdingiausios mokslo metų akimirkos prabėga aš-tu, aš-mes santykiuose. Tokie santykiai brangūs ir mokytojui“ (L. Jovaiša, 1995, p. 145).

V. Aramavičiūtė, nagrinėdama ugdymą kaip vientisą sistemą ir atskleisdama ugdymo daugiama tiškumą, vienu iš labai svarbių jo parametrų taip pat laiko pedagoginį susitikimą, sąlygojantį vidinį ugdymo procesą. Ypač verta dėmesio išvada, kad „visuose pedagoginiuose susitikimuose tikslas laikomas svarbiausiu dalyku, prie kurio derinamas ugdymo turinys, o priešio – ugdymo būdai bei metodai, kurie savo ruožtu siejami su ugdymo formomis bei priemonėmis“ (1998, p. 13). Suprantama, kad tokia logika pagrįsta pedagoginio susitikimo išorinės struktūros samprata pedagogui praktikai „duoda į rankas“ šio proceso valdymo mechanizmą. Be ugdytojo vidinės kultūros, aiškios pasaulėžiūros pozicijos, psichologinio pasirengimo, be meilės dalykui ir mokiniui vidinis ugdymo procesas negali vykti.

## **2. Mokytojo ir mokinio bendravimas – religijos pedagogikos šerdis**

Ypatingą reikšmę mokytojo ir mokinio bendravimui teikia religijos pedagogika. „Nūdienos žmogus labiau tiki liudytojais negu mokytojais, labiau patirtimi negu doktrina, labiau gyvenimi-

mo faktais negu teorijomis“, – teigia Jonas Paulius II (Redemptoris Missio, sk. 42), todėl bendravimas, konkretūs santykiai, kuriais reiškiasi dėmesys, meilė, supratimas, pagarba, užuojauta ir pan., iš esmės yra krikščioniškojo gyvenimo liudijimas.

Bendrojo katechezės vadovo (1998) trečioji dalis pavadinta „Tikėjimo pedagogika“, kur pabrėžiama, kad pirmasis ir pagrindinis krikščionių Mokytojas yra Jėzus Kristus, o tikybos mokytojas, katechetas tik prideda savo, kaip atskingo žmogaus, veiklą. Kalbėdami apie tikybos mokytojo veiklą pamokoje, toliau ją vadiname bendravimu.

Kaip tikybos mokytojui bendrauti su mokiniais skelbiant ir liudijant tikėjimą, pataria ir bendrosios pedagogikos atstovai, ir daug patyrusių religijos pedagogų nuo pirmųjų krikščionybės žingsnių, kai pats Jėzus Kristus mokė žmones krikščioniškai gyventi, nuo patristikos laikų iki mūsų dienų. O vienas įžymiausių Bažnyčios tėvų šv. Augustinas (354–430), daug metų dirbęs pedagoginį darbą (dėstęs retoriką), parašė, galima sakyti, ir pirmąjį katechetikos vadovėlį „Decatechisandus rudibus“, kurio idėjos yra nepasenusios iki šių dienų. Kaip nurodo A. Maceina, šis Augustino veikalas yra pirmas savo platumu ir gilumu religijos metodikos vadovėlis, turėjęs labai didelę įtaką visais amžiais. „Tai rodo, kad augustiniškoji katechetika savo principais yra visai moderni“ (A. Maceina, 1990, p. 641).

Verta pabrėžti, kad šv. Augustinas visuose savo pedagoginės krypties darbuose daug vietos skyrė ne tik religijos dėstymo individualizavimui, bet ir mokytojo ir mokinių bendravimui. Jis teigė, kad religijos dėstytojas turi mėgti ne tik patį dėstomąjį objektą, bet ir mylėti klausytojus gilia krikščioniška meile, turinčia tokią galią, kad ji sujungia dėstytoją su klausytojais. Tuomet „klausytojai lyg ir apsigyvena mumyse

ir mumyse kalba. Dėstytojas su jais mokosi to, ko pats moko. Tokiu būdu dėstytojui jau žinomi ir seni dalykai „pasidaro nauji“ ir kartu pačiam įdomūs“ (imta iš A. Maceinos, 1990, p. 641). Be to, šv. Augustinas pirmasis pedagogikoje panaudojo dialogą kaip ugdymo – žmogaus perkeitimo – priemonę. Ir modernioji pedagoginė psichologija dialogą šiandien traktuoja kaip vieną iš pedagoginio bendravimo būdų. Tad į lietuvių kalbą išversti šv. Augustino „Pokalbiai su savimi“ (1994), „Dialogas: apie mokytoją“ (1998) tikybos mokytojui ar besidominčiam krikščioniškojo ugdymo problemomis gali daug pasakyti apie krikščioniškąją pedagoginio bendravimo ar pedagoginio susitikimo sąvoką.

Teologijos daktaras profesorius Jacekas Salijus ●P (1996), norėdamas šių laikų žmogui kalbėti apie nesikeičiantį tikėjimą Kristumi, savo veikalui pasirinko pokalbių su šv. Augustinu formą. Autorius tarsi tiesiogiai bendraudamas su šventuoju (pateikdamas klausimus ir „išklausydamas“ atsakymus), atskleidžia skaitytojui krikščionybės tiesų ir krikščioniškojo gyvenimo esmę, kurios pamatas yra meilė Dievui ir artimui, dieviškųjų dorybių – Tikėjimo, Vilties ir Meilės, kaip viseto, pripažinimas aukščiausiomis vertybėmis.

Mūsų laikų religijos pedagogų (Jokūbo Mariteno, s. Marijos Eugenijos Milere, Jono Gutausko, Stasio Ylos, Tomo Grumo, Alberto Šarerio, Grunhildos Siegl, Kęstučio Trimako, Antano Paškaus ir kt.) darbų analizė leidžia daryti išvadą, kad bendravimas – religijos pedagogikos, krikščioniškojo ugdymo šerdis. Kadangi krikščioniškasis tobulumas – *perfectio Christiana* – laikomas tiesioginiu krikščioniško ugdymo tikslu, tai idealas – vienu iš svarbiausių veiksmų, nes su juo pagalba krikščionybei svarbu asmenybę veikti (ją perkeisti, sudvasinti,

sužadinti tobulumo ilgesį). Kartu ir bendravimas, santykis tampa esmine šio idealo tiesioginio perėmimo sąlyga. Apaštalas Paulius kološiečius moko: „Nebemeluokite vienas kitam, nusivilkite senąjį žmogų su jo darbais ir apsilvilkite nauju, kuris atnaujinamas tobulam pažinimui pagal savo Kūrėjo paveikslą“ (Kol 3, 19). Laiške romiečiams šv. Paulius ragina tikinčiuosius: „Apsivilkite Viešpačiu Jėzumi“ (Rom 13, 14). Laiške galatams atskleidžia krikščionybės esmę, kuri yra ne vien mokymas, bet visų pirma įkvėptas gyvenimas: „Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus“ (Gal 2, 20). Šiuose žodžiuose giliausia aš-tusantykio esmė.

### 3. Pedagoginio bendravimo ypatumai tikybos pamokoje

Pedagoginio bendravimo tikybos pamokoje ypatumus visų pirma lemia mokymo tikslai, kurie Bendrojoje katalikų tikybos mokymo programoje (1998) formuluojami taip:

- atskleisti tiesą apie pasaulį ir žmogų, pateikiant katalikų tikėjimo ir krikščioniškos antropologijos sampratą;
- padėti išvelgti religinius gyvenimo ir istorijos metmenis;
- padėti suvokti Triasmenį Dievą kaip gyvenimo ir meilės visybę, ateities vilties kryptį ir galutinę prasmę bei tikslą;
- atverti duris Kristui (Jonas Paulius II);
- siekti, kad gyvenimo, elgesio ir veiklos norma taptų tikėjimo pažinimas, Dievo ir artimo meilės įsakymo vykdymas;
- žadinti sakralinės tikrovės, vertikalųjų vertybių ilgesį ir poreikį.

Tikybos mokytojo veikla pamokoje yra skirta tam, kad mokinys savąjį tikėjimą pažintų, jį pamiltų, o pamilęs – liudytų. Tam įgyvendinti nepakanka tik mokytojo veiklos, kad ir kokia įdomi ir turininga ji būtų. Būtinasis bendravimas,

bendradarbiavimas, reikalinga bendra veikla, kuri apima:

- tikėjimo pažinimą;
- vidinės tikėjimo būsenos brandinimą;
- krikščioniškojo gyvenimo praktiką.

Kad dėstydamas tikybą mokytojas galėtų veikti mokinio protą, širdį ir valią bei ugdyti dvasinį asmens pradą, reikia ieškoti ne tik ryšio su mokiniu, bet ir su Dievu, prieš kurį ir tikybos mokytojas, ir mokinys yra lygūs: „Kas yra Mokytojas, kuris moko? Ne kiekvienas žmogus, bet Apaštalas, ir ne apaštalas. Tai Kristus moko. Jo katedra yra danguje, Jo mokykla yra žemėje, jo mokykla yra jo kūnas. Galva moko savo narius; klausykime, bijokime, vykdykime!“ – rašo šv. Augustinas (imta iš A. Maceinos, 1990, p. 645). Čia norėčiau pažymėti, kad žodis „bijokime“ Šventajame Rašte turi kitokią prasmę nei mūsų buitinėje kalboje. Šventajame Rašte Dievo „baimė“ neatsiejama nuo kūrinio pagarbos Kūrėjui, nuo nuostabos Kūrėjo didybe, galybe ir begaliniu gailėstingumu ir meile savo vaikui.

Senojo Testamento Išminties ir Siracido knygoje visapusiškai, įtaigiai, vaizdžiai ir įdomiai apibūdinama išmintis, kurios šaknimi, vainiku, visove laikoma „pagarbi VIEŠPATIES baimė“ (plg. Sir 1, 19–20). Paminėtoje ištraukoje iš Siracido knygos atskleidžiamas pagarbios Viešpaties baimės turinys, raiškos būdai. Esu įsitikinusi, kad be „pagarbios Viešpaties baimės“ negali vykti visavertis tikybos mokytojo ir mokinio bendravimas, santykių aš-tu skaidrumas. Mokytojas ir mokinys jausdami širdyje pagarbą Viešpaties baimę kaip Jo dovaną, kuri sušildo širdį, neša džiaugsmą, pasitikėjimą, suteikiasaugumą, puoselės pagarbą ir vienas kitam, bendraus kaip lygūs su lygiu Viešpatyje. Tai ir laikyčiau vienu iš esminių mokytojo ir mokinių bendravimo tikybos pamokoje ypatumų.

Pedagoginių susitikimų tikybos pamokoje pobūdį lemia suvokimas, kad pats žmogus be Dievo nieko gera negali padaryti: „Aš esu vynu-medis, o jūs šakelės. Kas pasilieka manyje ir aš jame, tas duoda daug vaisių; nuo manęs atsiskyrę jūs negalite nieko nuveikti“ (Jn 15, 5). Tikybos mokytojas negali pamiršti Jono Pauliaus II žodžių, skelbiančių, kad katechezė, kuri ugdo tikėjimą ir brandina krikščioniškąjį gyvenimą siekiant jo visovės, yra Šventosios Dvasios darbas, kurį tik ji viena Bažnyčioje gali sužadinti ir maitinti.

Jeigu tikybos mokytojas, kaip Dievo vaikas, yra lygus prieš Jį su mokiniu, tai tikybos mokytojas, kaip Kristaus mokslo skelbėjas ir liudytojas, kaip apaštalu įpėdinis, turi dar vieną pareigą – būti savo mokinių tarnu. Mokytojo mokiniui meilės ir pagarbos esmę atskleidžia iki tol neregėtas Naujajame Testamente aprašytas meilės aktas: Jėzus – Dievo Sūnus, Mokytojas Paskutinės vakarienės metu nuplauna savo mokiniams kojas. Šis meilės veiksmas netilpo net artimiausių Jo mokinių sąmonėje. „Viešpatie, ne jau tu mazgosi man kojas?“ – sušuko Petras (Jn 13, 6–8). Tačiau šiuo simbolišku patarnavimo pavyzdžiu Jėzus norėjo įdiegti į kietas ir ribotas ne tik tuometinių apaštalu, bet ir į mūsų širdis tas tiesas, kurias apie meilę skelbė Jo lūpos „vakar – šiandien – rytoj“.

Jei kiekvieną kartą, atverdama klasės duris, tikybos mokytojas širdimi prisimintų kojų plovimo sceną ir stengtųsi suvokti jo esmę, drįstu prognozuoti, kad jo bendravimas su mokiniais įgytų krikščionišką prasmę, keistų mokinį. Tikrai tada atsirastų daugiau kantrybės, nesavanaudiškumo ir džiugaus uolumo rūpintis labiausiai tais, kurie ne tokie gabūs, ne tokie gražūs ir meilūs, ne tokie patogūs ir paklusnūs, ne tokie geranoriški ir geraširdžiai, ne tokie linksmi, paslaugūs, sumanūs, tvarkingi, ne tokie dėkingi...

Gal tada atsirastų ir daugiau nuovokumo pažinti mokinį, daugiau išvalgumo suprasti jį, pažadinti tai, kas jame geriausio. O tuo pačiu geriau pažinti save, aiškiau suvokti savo misiją, kuri iš esmės yra tarnavimas bendraujant. Vadi-

nasi, galime daryti **išvada**, kad tikybos mokytojo poveikis mokiniams bus teigiamas, jeigu jis bendraus su mokiniais taip, kaip moko Šventasis Raštas, kaip pataria krikščioniškosios krypties ir religijos pedagogai.

## LITERATŪRA

1. Augustinas A. Pokalbiai su savimi. Vilnius, 1994.
2. Augustinas A. Dialogai: apie mokytoją. Vilnius, 1999.
3. Aramavičiūtė V. Ugdymo samprata. Vilnius, 1998.
4. Bendrasis katechezės vadovas. Kaunas, 1998.
5. Bendrojo lavinimo mokyklos programos // Katalikų tikyba I–XII klasei. Vilnius, 1998.
6. Gutauskas J. Vaiko Dievas ir religija. Torontas, 1952.
7. Gutauskas J. Didžiųjų Bendrijos Tėvų mintys. Putnam, 1979.
8. Jonas Paulius II. Apaštalinė adhortacija Catechesi tradendae. Vilnius, 1996.
9. Jovaiša L. Edukologijos įvadas. Kaunas, 1993.
10. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys. Vilnius, 1993.
11. Jovaiša L. Hodegetika. Auklėjimo mokslas. Vilnius, 1995.
12. Komenskis J. A. Rinktiniai pedagoginiai raštai. Kaunas, 1975.
13. Laužikas J. Mokinių valios ugdymo bruožai. Vilnius, 1965.
14. Maceina A. Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1990.
15. Maritain J. Protu ir tikėjimu. Putnam, 1975.
16. Paškus A. Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šandien. Kaunas, 1998.
17. Paškus A. Idėjų sankryžoje. Kaunas, 1992.
18. Šalkauskis S. Pedagoginiai raštai. Kaunas, 1991.
19. Šventasis Raštas. Kaunas, 1998.
20. Salija J. OP. Pokalbiai su šventuoju Augustinu. Vilnius, 1996.
21. Tolyn į laiką – gilyn į gelmę... (kun. Stasys Yla raštuose ir atsiminimuose). Vilnius, 1997.
22. Trimakas K. Tikint bręsti. Kaunas, 1998.

## COMMUNICATION OF TEACHER AND STUDENTS IN RELIGION LESSON

### Stasė Dzenuškaitė

#### Summary

Reforming Lithuanian school should also involve efforts to discover more effective ways to foster morality and citizenship. Thus, the raising number of teens' crimes, drugs abuse or even suicides indicate about threatening situation of school students.

The aim of this article is to discuss the possible implications of pedagogical communication in religion lesson. The basis for such perspective derive from literature studies, as well as from observing many religion lessons, talking with students and their teachers, written works of students and some test results.

The article emphasize the role of pedagogical communication and interaction which could be considered as a basis of entire pedagogical process. The importance of transpersonal communication and I-You rela-

tions fostering is also stressed in words and writing of many ancient philosophers, as well as in the works of later and contemporary thinkers and educators. It is based also in Christian tradition, which invite to transform the old person to new one. According to many Christian authorities, Christian perfection – perfectio christiana – should be hold as the aim of Christian formation, thus communication in the spirit of love is an important precondition of Christian approach to others. Realizing these principles should help teachers to communicate with their difficult students and to understand them better, altogether to awaken the best in their souls. The article resume with hope that authentic Christian approach would make the teachers' influence to the students more positive.

Gauta 200 11 30

Primta 2000 12 10